

Un debat obert

La Sentència arbitral de Guadalupe ha generat controvèrsia entre els historiadors, que encara discrepen sobre la victòria pagesa

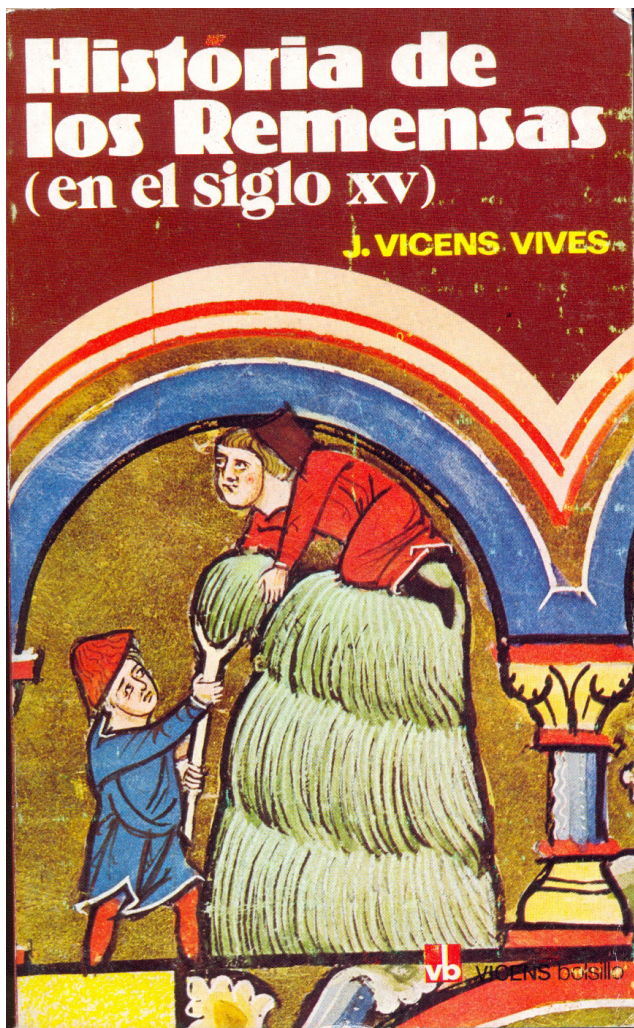
La Sentència arbitral de Guadalupe va alliberar els pagesos de remença i els va mantenir en el domini emfitèutic del seu mas, obligats, per tant, a continuar pagant per la possessió de la terra. També va abolir alguns drets i abusos senyorials. Qui hi va guanyar o perdre més com a conseqüència de l'arbitratge reial ha generat un ampli debat entre els historiadors. La qüestió principal és si l'abolició dels mals usos i la seguretat de la propietat compensava o no el manteniment del sistema feudal.

Text > **GASPAR FELIU**, catedràtic emèrit de la Universitat de Barcelona

Tot i que la finalitat de la Sentència arbitral de Guadalupe era solucionar el conflicte entre els remences i els senyors propietaris, el rei va aprofitar la seva posició d'àrbitre per resoldre diversos contenciosos que implicaven també la resta de la pagesia. La Sentència, sense gaire ordre, conté tres grans apartats. En primer lloc, no abolia els mals usos, però ofería als remences la possibilitat de com-

>> *Monestir de Santa Maria d'Amer. El 8 de novembre de 1485 es va convertir en l'escenari del compromís remença de l'arbitratge reial.*
(Autoria: MANEL LLADÓ)

>> Portada del llibre de Jaume Vicens Vives *Historia de los remensas* (en el siglo xv), editat per primera vegada el 1944.

mutar-los per un pagament de 60 sous, quantitat que cada casa podia fer efectiva de cop o amb la imposició d'un censal al 5 % d'interès anual. A més a més, tant els remences com la resta de pagesos emfiteutes es beneficiaven de la remissió dels endarreriments dels pagaments anteriors a 1480. Finalment, tota la pagesia obtenia la incorporació definitiva dels masos ròncs i sortia afavorida de l'abolició d'una llarga llista de drets o abusos senyorials, encapçalats pel dret de prendre i maltractar.

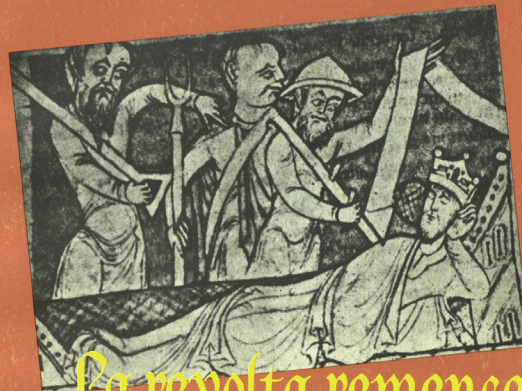
En canvi, a favor dels senyors la Sentència mantenia en tota la seva integritat el contracte emfiteutic, de manera que tant els remences com la major part dels pagesos continuaven sotmesos al pagament de censos, en diners o en parts de collita (tasques o agrers) i lluïsmes (dret del propietari directe a una part del preu de la venda), així com de delmes i primícies.

Els senyors també mantenien el dret a fer capbrevar els béns tinguts per l'emfiteuta i a obligar els seus homes propis a prestar-los jurament. A més a més, si els emfiteutes abandonaven el mas, el senyor se'n podia apoderar al cap de tres mesos i disposar-ne com li plagués.

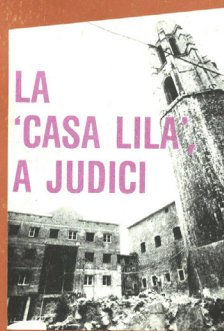
El tercer apartat castigava en bloc remences i pagesos pels danys causats per la segona guerra remença: els

La polèmica sobre la Sentència és per si es considera que la majoria dels emfiteutes lluitaven per la plena propietat de la terra

Revista de Girona

La revolta remença

LA 'CASA LILA' A JUDICI

10 DE GIRONA SETEMBRE-OCTUBRE 1986 300 Pàgs.

118

LES ENRAMADES D'ARBUCIES
50 ANYS DEL BOMBARDEIG DE ROSES
DIAGNÒSTIC DE LA DEVESA

>> Portada del número 118 de la REVISTA DE GIRONA, dedicat al conflicte remença. (Font: ARXIU DE LA REVISTA DE GIRONA)

obligava a pagar col·lectivament, per diversos conceptes, un total de 57.800 lliures, que representaven 156 sous per casa, que van ser recaptats pel «gran sindicat remença» fins al 1508. I pitjor encara: més de seixanta caps de la revolta van ser condemnats a mort, esquarterament i confiscació de béns. A canvi, el rei anul·lava tots els procediments judicials en curs, manava deslliurar els presoners i establia entre senyors i pagesos una pau i treva de cent un anys.

Tot i l'homologació de la Sentència per a senyors i pagesos, alguns senyors continuaven exigint drets abolits, molts pagesos eren remisos a pagar tant els censos com els talls i no faltaven enfrontaments sovint violents: la situació no era gaire diferent de la d'abans de la Sentència. La situació no es va desbloquejar fins a l'any 1488 gràcies a tres pragmàtiques reials que reduïen a dotze els condemnats a mort (d'altra banda, tots escàpols), limitaven el pagament per la commutació dels mals usos en proporció als que cadascú tenia capbre-

>> Monument dedicat als pagesos i aixecat a la Vall d'en Bas amb motiu del 500 aniversari de la Sentència arbitral de Guadalupe.
(Font: ARXIU DE LA REVISTA DE GIRONA)

vats i n'exceptuaven els masos rònecs, manaven resoldre de manera ràpida i barata els plets entre senyors i pagesos, prohibien als senyors continuar exigint determinades prestacions, aclarien que un mas no es podia considerar abandonat si les seves terres es mantenien en conreu i, finalment, fixaven la fórmula de jurament dels homes propis en la qual constava específicament que no se'n podia derivar cap servitud personal. Quan es parla dels efectes de la Sentència cal tenir presents aquestes pragmàtiques. A partir d'aquest moment, tot i episodis com l'atemptat de Joan de Canyamars (1492), es pot dir que el conflicte remença s'havia acabat, si bé no es va cloure definitivament fins a la fi dels pagaments per les sancions reials, l'any 1508.

La polèmica sobre els resultats de la Sentència

Jaume Vicens Vives, que va ser el gran estudiós del conflicte remença i de la Sentència arbitral de Guadalupe, considerava que aquesta havia estat favorable als remences i que es trobava a

la base de la prosperitat pagesa posterior. Pierre Vilar ve a dir el mateix. La fi del conflicte deixà una pagesia quasi propietària, si bé subjecta al pagament d'uns drets feudals no gaire onerosos. Aquesta va ser l'opinió general, fins que el 1980 Eva Serra va defensar que la lluita remença implicava també altres pagesos i que el seu objectiu era acabar amb els mals usos i, a la vegada, amb les càrregues senyorials que pesaven sobre la terra i la pagesia; en conseqüència, la victòria pagesa només ho va ser a mitges, i la Sentència significava la recomposició del sistema feudal, que encara es va mantenir tres segles. No es pot parlar, doncs, de victòria pagesa.

L'article d'Eva Serra obria dos interrogants encadenats: la lluita remença va ser també una lluita per a la plena propietat de la terra? El sistema feudal va sortir reforçat de la Sentència? Diversos historiadors s'han referit a aquestes qüestions, sobretot a la segona, i s'hi han posicionat a favor o en contra o hi han fet precisions. Una primera tongada d'opinions diverses aparegueren gairebé al mateix temps,

coincidint amb el cinquè centenari de la Sentència, l'any 1986, publicades bàsicament en un número extraordinari de la REVISTA DE GIRONA i en el llibre col·lectiu *Terra, treball i propietat*. En aquell moment es mostraren favorables que la Sentència va reforçar el sistema feudal Ramon Garrabou, que reconeixia, però, que Guadalupe va limitar les possibilitats d'actuació dels senyors, i Núria Sales, que negava l'afebliment de la classe feudal, rebaixava la importància dels guanys obtinguts pels remences i, sobretot, emfasitzava el sorgiment d'una pagesia pobra els segles següents. En canvi, Montserrat Duran valorava que amb la Sentència els remences van obtenir la llibertat i la seguretat de la propietat, mentre que els ingressos senyorials reals van disminuir al llarg del segle; i Llorenç Ferrer reconeixia que la Sentència no va fer desaparèixer el sistema feudal, però el va debilitar, mentre es consolidava la pagesia de mas. Per la seva banda, Paul Freedman recordava que la Sentència de Guadalupe va ser l'única abolició de la servitud a l'Europa de l'edat mitjana.

Durant una dècada no hi hagué cap aportació nova. El 1996 jo mateix considerava que si bé els pagesos no ho havien guanyat tot, havien quedat en una situació més bona que els senyors a l'hora d'aprofitar el creixement econòmic. Tres anys més tard, Ernest Belenguier resumia la polèmica afirmant que

El debat s'ha vist enfosquit per la confusió entre els remences i el conjunt de la pagesia i pel malentès entre la legislació i el seu compliment

>> Plaça del castell de Corçà, on l'any 1475 les tropes remences resistiren els atacs de les forces del bisbe Joan Margarit. (Autoria: MANEL LLADÓ)

el problema remença no es resolgué en benefici de tots, però sí en benefici d'una gran majoria. Posteriorment hi ha hagut un cert decantament cap a la tesi d'Eva Serra: Josep Fernández Trabal defensa que la segona guerra remença va ser una guerra pagesa, o sigui, una lluita per l'abolició de tasques i censos; Pere Gifre considera que l'objectiu principal de la Sentència era assegurar el pagament dels drets feudals; Valentí Gual adverteix que no dugué la pau al camp, sinó que la conflictivitat agrària es mantingué latent. Qui ha anat més lluny en aquest sentit ha estat l'historiador aragonès José Ángel Sesma, que afirma que Guadalupe consagrava en realitat el poder senyorial. No falten tampoc els qui defensen que els qui hi van sortir guanyant van ser els remences i pagesos: Miquel Freixa conclou que, tot i que el senyor conservava el domini directe, de fet l'amo de la terra era el pagès, i Rosa Lluch opina que les reclamacions bàsiques dels remences eren la llibertat i la propietat dels masos rònecs, però que també aspiraven a poder-se alliberar del pagament dels censos.

Tornant a les dues preguntes de l'article d'Eva Serra de 1980, sembla raonable l'afirmació de Llorenç Ferrer que després de Guadalupe el sistema feudal es va mantenir, però debilitat. I precisament l'argument més utilitzat per demostrar el seu vigor, la repetida

obtenció de lleis contra el frau en les parts de collita i el lluïsmo, sembla que més aviat indica el poc èxit d'aquesta normativa. Pel que fa a la lluita per la plena propietat de la terra, no es pot dubtar que les proclames de Verntallat en el sentit que no s'havien de pagar censos, pura propaganda de guerra, havien estat incorporades a l'ideari d'una part dels remences. Però la revolta esclatà a causa del triomf senyorial que representava la constitució «Com per lo senyor» de 1481, que obria la porta a la reclamació de censos i drets endarrerits. Si la lluita hagués estat per la propietat, la guerra s'hauria mantingut després de 1472, i després de 1485 no hauria resultat tan fàcil aconseguir l'homologació de la Sentència, i encara menys el cobrament dels talls.

L'argumentació anterior pot ser

Després de Guadalupe, la pugna entre senyors i remences es va transformar en oposició entre propietaris i masovers

considerada opinable. Però no ho és tant que la polèmica està contamina-

da per una doble confusió: en primer lloc, entre els remences i el conjunt de la pagesia, tot i que les llars remences no sobrepassaven una quarta part de les famílies pageses, situades aproximadament sobre una quarta part de Catalunya, de manera que el gruix de la pagesia catalana es va veure afectada només molt indirectament per la Sentència. La segona confusió rau a atribuir a la Sentència els canvis que va experimentar el camp català els segles següents. Com demostra Núria Sales, la concentració de masos i l'enriquiment d'algunes famílies pageses és un procés iniciat abans. Guadalupe només permeté (i era molt) que algunes llars remences, un cop alliberades de l'obligació de residència permanent, es poguessin afegir a aquest enriquiment. Les bases reals de la diferenciació en el si de la pagesia són el conjunt del creixement demogràfic i el sistema successori d'hereu únic, que facilitava la concentració de la propietat a canvi de generar un nombre important de desposseïts, i, més important encara, la substitució de l'establiment per la parceria i la masoveria com a forma principal de cessió de la terra. Com a conseqüència de tot plegat, l'oposició medieval entre el senyor propietari directe i el pagès emfiteuta va ser substituïda per l'oposició moderna entre propietaris de mas (pagesos o burgesos) i masovers.